

אבל **הכא** — בבכור שיש לגוי חלק בו — כיון דעריבו בהו חולין שהרי חלק הגוי אינו חייב בבכורה, לא קרינא בהו "כל בכור". (15)

רבי אלעזר לא על לבי מדרשא, אשכחיה לרבי אסי, אמר ליה: מאי אמור רבנן בי מדרשא? [רבי אלעזר לא בא לבית המדרש, ופגש ברבי אסי — שהיה בבית המדרש — ושאלו: מה אמרו החכמים בבית המדרש?] אמר ליה רבי אסי לרבי אלעזר, כך אמרו

בבית המדרש: **הכי אמר רבי יוחנן** [שני הדברים הבאים ג-ב אמר רבי יוחנן]:

א. אפילו אם חלקו של הגוי הוא אבר שבהינטלו הוי מום קל וכגון שהיה שותף באזנו, הרי זה פוטר מן הבכורה. (1)

ב. והרתנן לקמן טז ב: רחל מבכרת שילדה מין עז, ועז מבכרת שילדה מין רחל, פטורה

מה שהבהמה משגרת ומשכלת.

ב. בעיקר חיוב נפלים בבכורה ראה שיטה מקובצת אות ד בשם גליון.

הוא בין בבכור עצמו ובין באמו. וכן מבואר בהלכות הרמב"ן: ומצינן למקצת רבוותא דדייקי מרבי יוחנן דאמר "אפילו מום קל", ששותפות שאינו עושה אותו בעל מום — חייב, וכן באמו, ואף על גב דכתיב "כל הבכור", כיון שאינו עושה אותו בעל מום "כל הבכור" קרינן ביה.

ובראשית בכורים [בעמוד א בד"ה אך התינת] נתקשה בזה: התינת בהבכור עצמו, ודאי יש לחלק בזה, דכיון דמום חשוב לפוטלו למזבח, יש לו חשיבות גם כן לענין שותפות גוי. אבל בהאם לא מסתבר לחלק בין דבר שעושה אותו בעל מום לדבר שאין עושה אותו בל מום, דגבי בהמת חולין שאינה עומדת למזבח, מום לא נחשב חסרון כלל. וראה מה שכתב שם.

וראה בחזון איש [בכורות טז ב], דמאחר ששיעור מום הוא גם באמו, אם כן הוא הדין בפטר חמור שהשיעור הוא כזה. ונסתפק שם לדעת רבי יהודה, הסובר שדי בחלק כל שהוא שיש לישראל, אם די באזנו, או אפשר דבזה לכלי עלמא בעינן דבר שעושה אותו נבילה או טריפה.

ב. הטור [סימן שכ] תמה על הרמב"ם שהצריך אבר שלם, ולדעתו די אפילו בשותפות באותו אבר, והובא בלחם משנה שם.

ג. כתב הרמב"ם בתחילת ההלכה הנזכרת לעיל: לא נאמר "בקרך וצאנך" אלא למעט

15. א. לכאורה נראה, שבסברת הגמרא הזו נדחית גם טענת רב נחמן דלעיל "שקול אונך וייל", כי ביאור התשובה הוא, ששותפות הגוי "פוטרת", ושוב לא איכפת לן שחלק הישראל הוא כמו נפל. ואם כן הוא הדין דלא שייך לומר שחלק הישראל ייחשב כבעל מום, ויתקדש. אך אי אפשר לומר כן, לפי מה שהובא לעיל בשם רבינו גרשום, שטעמם של רב חסדא ורבא שנחלקו על רב הונא הוא מטעם "שקול אונך וייל", שהרי סברת הגמרא כאן היא לדעת רב חסדא ורבא.

ב. בקהלות יעקב [סימן א] למד מכאן, שלאו דוקא שותפות גוי פוטרת מן הבכורה, אלא כל שנתערב חולין הרי הוא פטור מן הבכורה.

1. א. פסק הרמב"ם [בכורות ד א, וכן הוא בשולחן ערוך סימן שכ]: היה לו באחד משניהם [באם או בבכור] אבר אחד, כגון יד או רגל, רואין כל שאילו יחתך יהיה בעל מום, הרי זה פטור, ואם אפשר שיחתך אבר הגוי ולא יפסל, הרי זה חייב בבכורה.

ומבואר מדברי הרמב"ם ששיעור זה של מום,

ואמר על זה רבי יוחנן, "שחייב" היינו דחייב ליתנו לכהן, אבל למזבח אינו קרב, ומשום שהשתנתו למין אחר מאמו – מום קבוע הוי, לשחוט עליו את הבכור בחוץ.⁽³⁾

מן הבכורה; ואם יש בו [בולד] מקצת סימנין שהוא דומה בהם לאמו, הרי זה חייב בבכורה.⁽²⁾

סימן ב בדין בהמת הפקר אם חייבת היא בבכורה, ובפשוטו אינה חייבת וכמבואר בתוספתא המובאת שם, והיינו משום דבעינן בכור של ישראל. וראה עוד בקהלות יעקב סימן א, דלאו דוקא שותפות גוי פטרת מן הבכורה, אלא כל שחלקו חולין הרי הוא פטור מן הבכורה (הובא בהערות בעמוד א). ואם כן נמצא, דאפילו כשאין שוה פרוטה לגוי, מכל מקום הרי אין לישראל את כל הבכור וכאילו היה חלק זה הפקר, וממילא פטור מן הבכורה]. וכתב שם, דלפי מה שכתב באבני נזר סימן שלד, שמודה רש"י ז"ל שאם החפץ הוא שלו ואינו שוה פרוטה, הרי זה חשוב שלו, ורק אם כל החפץ שוה יותר, אלא שלאדם זה אין בו רק פחות משהו פרוטה, כיון דגוף הדבר אינו שלו רק שיש לו בה ממון פחות משהו פרוטה אינו ממון, אם כן כאן שהגוי יש לו חלק מבורר שהאוזן הוא שלו ואין להישראל חלק באוזן כלל פשיטא דחשוב שלו, אפילו אם אינו שוה פרוטה.

2. נכתב לפי הגירסא שלפנינו, וראה גירסת השיטה מקובצת.

3. לשון הרמב"ם [בכורות ב ו] בזה הוא: רחל שילדה כמין עז ... אם היה בו מקצת סימני אמו, הרי זה בכור והוא בעל מום קבוע, שאין לך מום גדול משינוי ברייתו כמו שביארנו בהלכות איסורי מזבח. ומבואר, שהמום הוא מה שהוא בן של רחל הדומה לעז, ולפי זה לכאורה כל שכן כשאין בו מקצת סימני אמו שהוא מום קבוע, [אלא שבלאו הכי פטור הוא].

שותפות הגוי, שאם היה שותף בפרה או בעובר, אפילו היה לגוי אחד מאלף באם או בולד, הרי זה פטור מן הבכורה. היה לו באחד משניהם ... וביאר הכסף משנה: טעמו, דכיון דיש לו חלק בכל הבהמה אפילו הוא אחד מאלף שותף מיקרי.

אך הש"ך [יורה דעה שכ ג], כתב לבאר החילוק בין שותפות בכל הבהמה לשותפות באבר אחד: דוקא כשהיה לו לגוי שותפות בסתם אפילו באחד מאלף, שיכול להיות שחלקו הוא הלב או המוח, מקום שכל חיות הבהמה תלויה בו. אבל אם אין לגוי שותפות אלא באבר מיוחד, כגון שיש לו באחד משניהם אבר אחד, רואין כל שאילו יחתוך, כן פירש העטרת זהב. ובכתבים המיוחסים לגרי"ז כתב, דמדברי הרמב"ם משמע, ששותפות בבהמה וזכות באבר אחד, שני דינים הם, ונלמדים משתי מקראות מ"בקרן וצאנך" ו"כל הבכור". והנפקא מינה בין הלימודים הוא, דאבר אחד לא חשיב שותפות ולא מיפטר מ"בקרן וצאנך". ומאידך, אם יש לגוי שעבוד בכל הבהמה מיפטר משום שותפות, אבל שעבוד באבר אחד אינו כלום, ראה שם אריכות בדברים אלו.

ד. בראשית בכורים [בעמוד א ד"ה ויש להעיר] נסתפק: האיך הדין אם חלק הגוי אינו שוה פרוטה, לפי מה שפירש רש"י בסוכה כז ב, גבי שותפין שאין שוה פרוטה לכל אחד, דזה אינו חשוב שלו. מי אמרינן דנחשב כולו של ישראל, או דילמא כיון דאצל הגוי אף פחות משהו פרוטה חשיב ממון, נחשב שותפות גוי, דבתר הגוי אנו הולכים. [ויש להעיר בזה, דהנהגה ראה בקהלות יעקב

הא — שינוי לדבר שמינו קדוש בבכורה — נמי תנינא, שהרי שינוי לקמן מ ב בין המומין ששוחטין עליהן את הבכור:

עינו אחת של הטלה גדולה והשניה כדרכה, ואחת [או אחת] קטנה והשניה כדרכה, (5) ותנא בברייתא לפרש: "גדולה" היינו שיעין הטלה גדולה כשל עגל, ו"קטנה" היינו שיעין הטלה קטנה כשל אווז; והרי:

בשלמא "קטנה כשל אווז" ניחא שהוא מום, כי נשתנה בדבר שאין במינו קדוש בבכורה, שאין עופות חייבים בבכורה; אלא "גדולה כשל עגל" הרי יש במינו קדוש בבכורה, ולמה חשיב שינוי לשחוט עליו בחוץ?!

אלא לאו, משום דאמרינן: כיון דאישתני למין אחר, הוה ליה מומא ולא רק כשנשתנה לדבר שאין במינו קדוש בבכורה; ואם כן למה לן חידושו של רבי יוחנן?!

כתיב [ויקרא כא יח]: "כי כל איש אשר בו מום לא יקרב, איש עור או פסח או חרום או שרוע"; ופירוש שרוע: שאחד מאיבריו גדול

ומקשינן: בשלמא מה שאמר רבי יוחנן ד"אפילו מום קל", קא משמע לן כדרב הונא שפטר מן הבכורה אפילו אם אזנו של הבכור בלבד שייכת לגוי, ולאפוקי מדרב הסדא ורבא, שהצריכו שותפות בדבר שבהינטלו אין חיות.

אלא דמקצת עז בן רחל הוי מום קבוע, מאי קא משמע לן?! דכיון דאישתני [שנשתנה] למין אחר הוה ליה מומא [הרי זה מום]?! והרי תנינא לה במשנה לקמן מ א:

ופיו של הטלה דומה כשל חזיר ... הרי זה מום. (4)

וכי תימא, התם — בפיו דומה לחזיר — הרי נשתנה בדבר שאין במינו קדוש בבכורה [כי אין חזיר קדוש בבכורה], אבל הבא — ברחל שילדה כמין עז — הרי נשתנה בדבר שבמינו קדוש בבכורה, ושינוי כעין זה עדיין לא שמענו, והצרך רבי יוחנן להשמיענו ששוחטין על כך את הבכור; כך הרי אי אפשר ליישב, כי:

אינו רואה בו שום שינוי, כי עז גמור הוא. ונפקא מינה לקדשים דקיימ"ל דנדמה פסול להקרבה, דאי אמרינן דאף ככי האי גוונא דאין לו מקצת סימנים דומה לאמו חשיב מום קבוע, אם הקדישו או הקריבו לוקה כדן בעל מום ממש, ואי אמרינן דבכי האי גוונא לא חשיב מום אינו לוקה. וראה מה שהביא בזה.

4. [וקשה, למה לא הביאה הגמרא מן הבבא הקודמת במשנה שם: "שגלגל עינו עגול כשל אדם"].

5. כלומר, שני מומין שנתה המשנה ו"או או קתני", כן פירש רש"י. וראה בהערה הבאה.

אך מהרי"ט אלגאזי [פרק ששי נו ב, בשינוי לשון] נסתפק בזה: אם הא דחשיב מום קבוע, הוא דווקא ביש בו מקצת סימנים דומה לאם, דבכי האי גוונא דמקצתו דומה לאמו ומקצתו דומה לעז, מסתבר דהוי מום, כיון דבגופו מצד עצמו יש בו שינוי, דכל הרואה אותו מכיר בו דיש בו שינוי אף דהרואה אין לו ידיעה דבן רחל הוא, ושינוי המום הניכר הוא. אבל בעז בן רחל, דאין לו מקצת סימנים דומה לאמו אלא כולו עז גמור הוא, יש לומר דלא חשיב מום. או נאמר, דאף באופן זה חשיב מום כיון דאשתני מאמו, ואף דבכי האי גוונא אינו ניכר המום מצד עצמו, דהא הרואה אותו ואין לו ידיעה שהוא בן רחל

מחבירו, כגון עינו אחת גדולה ועינו אחת קטנה.

כששתיהן גדולות או ששתיהן קטנות נמי⁽⁷⁾ לא הוי מומא, ואם כן:

ומשנינן: לא כאשר פירשת את המשנה שמשום השינוי נפטר מן הבכורה, ולעולם יש לומר דשינוי לדבר שיש במינו קדוש בבכורה אינו מום [אם לא שהשמיענו רבי יוחנן חידוש זה], וטעם עינו אחת גדולה כשל עגל דחשיב מום, הוא משום דהוה ליה "שרוע", היינו מי שעינו — או אחד משאר האברים הכפולים — אחת גדולה משל חברתה.⁽⁶⁾

אחת גדולה ואחת קטנה מאי טעמא הוי מומא? אי משום שינוי, אם כן אפילו שתייהן גדולות כשל עגל או שתייהן קטנות כשל אווז ליהוי מום; אלא לאו משום דהוה ליה "שרוע".

דוחה הגמרא את ההכרח שמום בעינו גדולה או עינו קטנה הוא משום "שרוע":

הכי נמי מסתברא כפירוש זה: מהא דתנן לקמן מג א בתחילת פרק מומין אלו:

לא כאשר פירשת, אלא לעולם אימא לך דמשום שינוי הוא דהוי מומא כשעינו אחת גדולה כשל עגל או עינו אחת קטנה כשל אווז, ודקא קשיא לך: אם כן אפילו שתייהן גדולות או שתייהן קטנות ליהוי מום; אימא לך, דשתייהן גדולות או שתייהן קטנות אין זה חשוב שינוי, כי שתייהן גדולות משום בריאות יתירה, ושתייהן קטנות משום כחישות יתירה —

מומין אלו — שנוכרו לענין בכור בהמה בפרק על אלו מומין, וביניהם עינו אחת גדולה ועינו אחת קטנה — בין שהיו קבועין, בין שהיו עוברים הרי הם פוסלים [באדם] הכהן מן העבודה.

מה שאין כן התם — כשעינו אחת גדולה או עינו אחת קטנה — אי אתה יכול לומר כן, שהרי אי מחמת בריותא יתירא — גדלה עין אחת — תרוייהו בעי למיברא [אילו היתה סיבת הגדלת העין האחת מחמת בריאות יתר, הלוא היו צריכות שתי העיניים להיות גדולות], ואי — קטנה עין אחת — מחמת כחישותא יתירא, תרוייהו בעי

יתר עליהן אדם שהוא נפסל אף כשעיניו שתייהן גדולות מן הרגיל באדם, או שעניו שתייהן קטנות מן הרגיל; הרי משמע:

גבי אדם הוא דפסיל מומין אלו, משום דכתיב [ויקרא כב ד]: "איש איש מזרע אהרן" ולמדנו מזה, דבעינן איש שוה בזרעו של אהרן, שדומה לבני אדם, אבל גבי בהמה

עגל והשניה קטנה כשל אווז, מבואר דסבירא ליה דמתניתין לאו "או או" קתני, אלא דדוקא בשינוי בשתייהן שהאחת גדולה והאחת קטנה.

6. הנה רש"י פירש בסוגייתנו ד"עינו אחת גדולה ועינו אחת קטנה" היינו "או או. אך ראה בתוספות רבי עקיבא איגר למשניות [ו] על המשנה שם שהביא דברי רש"י בסוגיין ד"או או קתני", וכתב: ואולם מלשון הרמב"ם בפירושו ובחיבורו ובטור שתהא עינו אחת גדולה כשל

7. תיבת "נמי" נראית כמיותרת.

מקנה להו לאודנייהו לגוי [לשם מה היה מקנה את אוזן הבהמות לגוי]?!

ומשנינן: משום שהיה חושש דילמא אתי בהו לידי תקלה [שמא יבואו לידי תקלה בהם בגיזה ועבודה], ולכן היה מקנה את אוזן הבכורות לגוי, כדי להפקיעם מקדושת בכורה.⁽⁹⁾

ומקשינן: אי הכי — שלא היתה כוונת רב מרי בהפקיעו אותם מקדושת בכורה, אלא לטובה שלא ייכשלו בהם — מאי טעמא כלו חיותא דרב מרי [למה כלו בהמותיו]?!

ומשנינן: משום דמפקע להו מקדושתיהו [כי סוף סוף על ידי הקנאתו פקעה מהם קדושת בכורה, ומנהג בכורות שהיה נוהג בהם אינו אלא כנוהג בחולין].⁽¹⁰⁾

ומקשינן עלה: והאמר רב יהודה: מותר לאדם להטיל מום בבכור קודם שיצא לאויר העולם, וסבורה הגמרא, שאף מותר להקנות את אוזן העובר, ואם כן למה כלו בהמותיו?!

ומשנינן: התם — כשמטיל הוא מום בבכור — מקדושת מזבח אכן קא מפקע ליה, אבל מקדושת כהן לא מפקע ליה, שהרי בעל מום ניתן לכהן —

מיבכש [ואם קטנה העין מחמת כחישות יתר, הלוא שתיהן היו צריכות להתקטן], ואם כן שינוי הוא, ולכן הוא מום.

ההיא גיורתא דהו מסרין לה אחי חיותא לפטומה [מעשה בגיורת שהיו נותנים לה אחיה הגויים בהמות בקבלה לפטום]; אתאי לקמיה דרבא [באה לפני רבא] לשאול האם הבכורים הנולדים שיש לה חלק בהם חייבים בבכורה?

אמר לה רבא: לית דחש לה [אין מי שחושש] להא דרבי יהודה, דאמר: שותפות גוי חייבת בבכורה והמקבל מן הגוי חייב בבכורה, אלא קיימא לן שפטור מן הבכורה.

רב מרי בר רחל הויה ליה ההיא חיותא, הוה מקנה לאודנייהו לגוי [רב מרי בר רחל היו לו בהמות, והיה מקנה את אוזן הבכורות⁽⁸⁾ לגוי], ובכל זאת היה נוהג בהם דין בכורות: ואסר להו בגיזה ועבודה, ויהיב להו לכהנים, ואפילו הכי כלאי חיותא דרב מרי בר רחל [על אף שהקנה את אוזן הבהמות לגוי, והיה נוהג בבכורות איסור גיזה ועבודה ונותנם לכהנים, מכל מקום כלו בהמותיו] — ומפרש לה ואזיל.

ומקשינן: וכי מאחר דאסר להו רב מרי בגיזה ועבודה ואף יהיב להו לכהנים, הרי שהיה נוהג בהם דין בכורות, ואם כן, אמאי

10. הקשו התוספות: למה אנו נוהגים להקנות את אוזן האם לגוי, ואין אנו חוששים להפקעה מקדושה?!

ופירש רבינו תם: רב מרי בר רחל הקנה את אוזן הבכור עצמו בהיותו עובר, אבל אנו נוהגים למכור את אוזן האם, שאין זו הפקעה בגוף הבכור.

8. כן פירשו התוספות, וכן פירש רבינו גרשום, שהיה מקנה את אוזן העובר ולא את אוזן אמו.

9. ואם תאמר, כיון שהפקיעם מקדושת בכורה, למה היה נוהג בהם איסור גיזה ועבודה ונותן אותם לכהנים?! ראה מה שכתב בזה באוהל משה בשם אחרונים.

אחר את בכורו לגוי בלי קבלת דמים, וינהג בבכור — שלא נפקע מקדושת בכורה — מנהג חולין; ולכן כלו בהמותיו.⁽¹¹⁾

א. כתיב [במדבר ג מ, לאחר שנמנו הלויים מן חודש ומעלה]: "ויאמר ה' אל משה, פקוד כל בכור זכר לבני ישראל מן חודש ומעלה ושא את מספר שמותם. ולקחת את הלויים לי אני ה' [באותה שעה נתקדשו הלויים לעבודת המשכן] תחת כל בכור בבני ישראל, ואת בהמת הלויים תחת כל בכור בבהמת בני ישראל".

"וידבר ה' אל משה לאמר. קח את [פשוטי] הלויים תחת כל בכור בבני ישראל, ואת בהמת הלויים תחת בהמתם [תחת בכורי בהמתם; ואולם הבהמות לא נמנו], והיו לי הלויים אני ה'. ואת פדויי השלשה והשבעים והמאתים העודפים על הלויים מבכור בני ישראל. [כלומר, מספר בכורי ישראל עודף היה על מספר פשוטי הלויים — שהיה

ואילו **הכא** — כשהקנה את אוזן הבכור לגוי — הרי **אפילו מקדושת כהן קא מפקע ליה**, שהרי בבכור שיש בו שותפות לגוי אין דין בכורה כלל.

ואיבעית אימא, לכך כלו בהמותיו של רב מרי:

אין גוי קונה אלא בכסף ולא במשיכה, והמקנה אוזן לגוי, צריך שיקבל דמים מן הגוי, אבל במשיכה לבר לא קנה הגוי את אוזן הבהמה.

כי **רב מרי בר רחל ידע לאקנויי** את אוזן הבכור **קנין גמור** דהיינו שהיה מקבל מהם כסף, ומיהו יש לחוש, דחזי ליה **איניש אחרניא ואזיל ועביד, וסבר: רב מרי מילתא הוא דעבר** [שמא יראה את מעשהו אדם אחר, ולא ידע שקיבל כסף מן הגוי, אלא יסבור שבדיבור בעלמא הקנה לו] **ואתי בה לידי תקלה** [ומזה תצמח תקלה] שיקנה אדם

כפירוש רש"י ד"קנין גמור" היינו הקנאה בכסף, אלא שאי אפשר להקנות אוזן עובר שהוא דבר שלא בא לעולם, אלא אם יקנה את הבהמה לאזני עובר, שהוא כמו דקל לפירותיו שאינו חשוב דבר שלא בא לעולם, וזה הוא ה"קנין גמור" שידע רב מרי להקנות, והחשש הוא שמא יטעו אנשים לומר שאת אוזן העובר בעצמו היה מוכר. ואם כן אנו שאנו מקנים את אוזן האם לגוי, אין בכך חשש.

ונלאו המפרשים להבין את סברת רבינו תם שהקנאת אוזן עובר קיים חשוב דבר שלא בא לעולם, וכפי שכתב בקהלות יעקב סימן א: בשלמא לענין קדושין והקנאת נכסים לעובר, שפיר יש לומר דהוא דבר שלא בא לעולם, דאכתי אינו גברא להתפס בו קדושין ושיאה

ובשפת אמת כתב שצריך להבין החילוק. וחתנו במוסגר שם הביא בשם האור זרוע סימן תפ שביאור החילוק הוא: דבמקנה חלק באם רחוק מן העובר, לא מיחזי כמפקיע בכור עצמו. והשפת אמת צידד לומר, שאכן אין חילוק בין מקנה חלק באם או חלק בעובר, וכוונת רבינו תם היא, שלהקנות חלק באם קודם שנתעברה אין בזה משום הפקעת בכורה. אך כתב, דמסוף דיבור התוספות משמע, דרבינו תם מיירי במקנה חלק אם אחר שנתעברה.

11. א. הקשו התוספות: למה אנו אין נזהרים בזה, ומקנים את אוזן האם לגוי?!
ופירש רבינו תם בתירוצו השני, שלא

אדם יכול למכור עובר, אך לשייר עובר יכול המוכר, [ואף דבשאר דבר שלא בא לעולם אף שיור אין מועיל]. שהרי אי אפשר לומר כלל שיש בזה חסרון גמירות דעת, דנהי דלא סמכא דעתיה, מכל מקום הא לא מכר מה ששייר, ועל "שלא למכור" אין צריך כלל וכלל סמיכות דעת והחלטה גמורה שלא למכור, אלא כיון שאומר ששייר הרי לא נמכר, ראה עוד שם. [וזה שלא כדברי הקצות החושן סימן רפ, שכתב לדעתו, דאף אין יכול לשייר עובר, וכאשר נקט גם מהרי"ט אלגאזין].

ובזה יישב קושיית המהרי"ט אלגאזי הובאה בהערות בעמוד א: האיך משכחת לה — לפי שיטת רבינו תם — שיהא לגוי שותפות בככור בלא שיהיה לו שותפות באם, והרי אי אפשר למכור לו עובר אלא אם ימכור לו אם לעובר, ואם כן למה לי קרא לפטור שותפות בככור, אחר שלימדנו הכתוב מ"כל מקנך תזכר" ששותפות באם פוטרת! ? ולפי זה הרי ניחא, כי משכחת לה בגוי שמכר אם מבכרת ושייר שותפות בעובר, שבזה מודה רבינו תם שיכול לשייר בככור לבד מבלי לשייר זכות באם.

ושוב הביא שם מיראים החדש מצוה קמב, וכן הביא שם בתועפות ראם מדברי האור זרוע סימן תפ, דדברי רבינו תם דעובר הוי דבר שלא בא לעולם, היינו דקודם שנתעברה הוי דבר שלא בא לעולם, וע"ש היטב ביאור דברי רבינו תם ז"ל. ולפי זה אתי שפיר בפשיטות כל הקושיות והפליאות שהקשו על דברי רבינו תם.

ב. דנו האחרונים — הובאו בקהלות יעקב סימן ב — אם בהמת הפקר חייבת בככורה. ובטורי אבן — הובא בקהלות יעקב שם — הוכיח מסווגייתנו שהיא חייבת בככורה, שאם לא כן היה יכול רב מרי בר רחל להפקיר את אוזן הבכור. וראה מה שכתב על זה בקהלות יעקב שם.

העובר זוכה בנכסים.. אבל למכור את ולד הבהמה, למה לא יהא יכול, נהי שאכתי אינו בהמה, אבל על כל פנים בשר הוא ומוכרו בתורת בשר, כדרך שיכול למכור לב וכבד ושאר אבריו הפנימיים.

ובנתיבות המשפט [רט ב] כתב בביאור דעת רבינו תם, שרב מרי בר רחל לא הקנה את אוזן העובר מיד, שאם כן היה יכול להקנות את אוזן אמו, אלא שנמנע מכך משום שלא רצה להקנות לגוי שיהיה לו חלק בגוף הבהמה, שאז היה יכול הגוי לכופו לחלקה בגוד או איגוד או לשוחטה, וזה לא רצה, ועל כן אף את אוזן העובר לא הקנה לו מיד שאף זה הוא חלק מהבהמה, אלא הקנה לו את אוזן הבהמה לכשתלד וזה שפיר הוי דבר שלא בא לעולם. [וחלק בזה על הקצות החושן שם, שהבין כדברי רבינו תם כפשוטו. ולפי שיטת הנתיבות מתיישבים הקושיות שהובאו בהערות לעיל על שיטת רבינו תם, ראה בהערות ב א, ב, ג א].

ובקהלות יעקב שם כתב לפרש על פי המבואר **בנמוקי יוסף** בבבא מציעא דף סז גב מוכ פירות דקל לחבירו, בטעם הדין שאין אדם מוכר דבר שא בא לעולם, שהוא משום דלא סמכא דעתיה. והא דלא סמכא דעתיה אינו משום דאכתי לא חל הקנין, אלא דקים להו לחז"ל שאין הקנין נעשה בגמירות דעת. ומעתה יש לומר, דגם כשלוקח עובר, נהי דכשלוקחו לשם בשר שיהא רשאי לקחת אותו קודם לידה, ודאי היה סמכה דעתו לקנותו בתורת בשר, מכל מקום הכא שהמוכר מקפיד שלא יקח את החלק המכור עד אחר לידה כדי שייפטר מן הבכורה, הרי נמצא שבפועל אין הדבר ברשותו רק אחר שיהיה בגדר בהמה, וכיון שעדיין אין שם בהמה על העובר, הוה ליה כדבר שלא בא לעולם, דלא סמכא דעתיה במקח זה.

ולפי זה צידד בקהלות יעקב, שאם כי אין

ג. שיטת רש"י בפירוש החומש, שלא פדו בהמת הלויים את בכורי בהמה טהורה של ישראל, אלא את פטרי חמוריהם; (12) אבל שיטת התוספות – ראה דבריהם ד א ד"ה ועוד – שבהמת הלויים הפקיעה גם את קדושת בכורות הבהמה הטהורה של ישראל. (13)

ומכל מקום, הן השה שנפדו בו פטרי החמורים, והן הבהמה שפדתה את בכורי הבהמה הטהורה, לא נעשה בהם כלום, והם

שנים ועשרים אלף – כמספר הזה, וכך תפדה אותם:]. ולקחת חמשת חמשת שקלים לגולגולת בשקל הקודש תקח עשרים גרה השקל".

ב. שנים ועשרים אלף הלויים שבאו תחת בכורי ישראל, היו פשוטי הלויים בלבד, ואילו עם בכוריהם היה מספרם גדול יותר; ומתבאר בגמרא לקמן ה א, שאותם בכורים די להם שתפקיע קדושת לוייתם את קדושת עצמם, ולא הפקיעו גם את קדושת בכורי ישראל.

בהמתם, והיא שלהם, וחל בזה פדיון לפטרי חמוריהם של ישראל, שהרי יכול אדם לפדות פטר חמור של חבירו. (וכן משמע, שהרי מבואר בגמרא ששה אחד של בן לוי פטר כמה פטרי חמורים, ואם תאמר שלא עשו שום מעשה אלא ממילא נפדו פטרי החמורים, אם כן כל פטרי החמורים של ישראל נפדו בשה אחד, וזה ודאי לא משמע. אלא בהכרח שהדבר תלוי בלוי, כמה פטרי חמורים מתכוין הוא לפדות בהפרשתו. ומיהו בזה מתבאר רק הפדיון עצמו, אבל אין מתבאר למה לא נתנו לאהרן ולבניו את בהמת הלויים, כשם שנתנו את כסף פדוי העודפים. ואפשר שגזירת הכתוב היא).

השני: והוא מבואר בראשית בכורים בך ד, שהפדיון היה בדרך נתינה ככל פדיון פטר חמור, והיינו, שהרי דין פדיון פטר חמור הוא ליתנו לכהן, ומיהו אין חילוק בין נתינתו לכהן, לבין הפיכת ישראל בעל לכהן, שהרי זה כאילו ניתן השה לכהן. ומאחר שנתקדשו הלויים הרי זה כאילו ניתן השה שלהם ללויים. (ולא ביאר למה נתנו ללויים ולא לכהנים).

ומיהו ראה בהערות לקמן ד א, שם מבוארת הוכחה שפדיון זה של הלויים חידוש הוא, ומעיקר דיני פדיון לא היה מועיל. ובלאו הכי,

12. וכן נראה גם מפירוש רש"י בסוגייתנו, שלא הזכיר אלא פדיון פטר חמור.

13. [לכאורה, בהמת הלויים – שפדו בהם את פטרי חמוריהם – לא יצאה מרשותם ליתנם למי שהוא, ואם כן צריך ביאור: מה היה כאן הפדיון?! ואינו דומה לפדיון הלויים את בכורי ישראל, כי קדושת הלויים באה כחילוף לקדושת הבכורים, אבל השה שלא נתקדש ולא ניתן, אם כן מה היה פדיונו?]

ולכאורה היה נראה לבאר בשני אופנים:

האחד: הרי מצינו בספק פדיון פטר חמור, שמפריש שה והוא שלו כמבואר בבבא מציעא ז א. ומבואר מזה, שפדיון פטר חמור אינה רק מצות נתינה לכהן – וכאשר היה נראה לכאורה, כי לא מצאנו איזו קדושה בפטר חמור, ואפילו באיסור הנאתו נחלקו תנאים – אלא יש כאן איזה דין בפטר חמור שצריך "לפדותו" על ידי הפרשה. (וראה בהערות פרק יש בכור בשם השערי ישר, שלמד ממה שיש מעשה הפרשה בפדיון הבן אפילו כשאינו ניתן לכהן, שיש איזו קדושה בבכור האדם ויש "לפדותה" בחמשת סלעים, ועל דרך זה יש לבאר בפטר חמור).

ולפי זה יש לומר, שהיו הלויים מפרישים את

נשארו של הלויים. (14)

מתניתין:

כהנים ולויים פטורין מן הבכורה — ונחלקו אמוראים בגמרא, האם המשנה עוסקת בפטור של הכהנים והלויים עצמן מפדיון הבן, או שהמשנה עוסקת בפטור פדיון פטרי חמוריהם (15) **מקל וחומר: אם פטרו את של**

ד. שה אחד של בן לוי פטר כמה פטרי חמורים של ישראל; ולשיטת התוספות בהמה אחת של הלויים פטרה כמה בכורות בהמה טהורה של ישראל.

בקצרה בהקדמה — ששאל קונטרקוס השר את רבן יוחנן בן זכאי: הלוא הלויים במדבר היו שנים ועשרים אלף ושלש מאות, ועל ידם נפדו שים ועשרים אלף בכורי ישראל בלבד, כמפורש במקראות. ואותן שלש מאות להיכן הלכו?! וענה רבן יוחנן בן זכאי: אותן שלש מאות, בכורות — של לויים — היו, ואין בכור מפקיע בכור. ופירש אביי: דיו לבכור שיפקיע קדושת עצמו. כלומר, היות וקדושת הלוי שבו הפקיעה את קדושת בכורתו, שוב אין בכחה להפקיע גם את קדושת הבכורה של ישראל אחר.

ונתקשו התוספות בד"ה כהנים: למה לנו ללמוד שקדושת הלויים מפקיעה את קדושת בכורתם, מקל וחומר שפטרו את בכורי ישראל, והרי אותן שלש מאות בכורות של הלויים בהכרח נפטרו על ידי עצמן, הרי שקדושת הלוייה מפקיעה את קדושת הבכורה של הלוי עצמו?! ותירצו: אם לא קל וחומר, היינו אומרים שאותם בכורים נפדו בחמשת שקלים, וראה בדבריהם שביארו למה לא נזכר כן בתורה, כמו פדיון עודפי הבכורות של ישראל. וראה עוד בתוספות חיצוניות שבשיטה מקובצת ד א אות ב. [ויש להעיר, שלכאורה אף בלי חשבוננו של השר מוכרח מן הפסוקים שבכורות הלויים נפדו על ידי עצמם, (אם לא כדחיית התוספות, שנפדו על ידי חמשת שקלים), שהרי לא נזכר באותה פרשה אלא שהלויים פדו את בכורי ישראל, אבל בכורי הלויים לא נזכרו שם].

הרי לשיטת התוספות שבהמת הלויים פטרה את בהמתם הטהורה של ישראל, אם כן אין זה אלא גזירת הכתוב, ומסתבר שהוא הדין פדיון פטרי החמורים לא היה מן הדין.

14. כן נראה בפשוטו מן הראשונים ומן האחרונים.

15. תוספת ביאור:

א. אין ספק שהן הכהנים והלויים עצמם, והן פטרי חמוריהם פטורים, ואילו בכור בהמה טהורה שלהם קדוש בבכורה. וכמבואר כל זה בגמרא.

אלא שנחלקו אביי ורבא בפירוש המשנה: דעת אביי: המשנה עוסקת רק בדין פטרי חמורים של הלויים, ופוטרת אותם מקל וחומר. ולשיטתו: הן בכורי אדם והן פטרי חמוריהם פטורים מקל וחומר זה.

דעת רבא: משנתנו עוסקת בפטור בכורי אדם של הלויים, ופוטרת אותם מקל וחומר זה. ואילו פטור פטרי חמוריהם נלמד מהיקש, כפי שיבואר בגמרא.

ב. מדברי הגמרא ד ב מתבאר, שיסוד הקל וחומר הוא על דור המדבר, ואילו פטורם של הכהנים והלויים לדורות אינו נלמד מן הקל וחומר עצמו, אלא ממה שאמרה תורה "והיו לי הלויים": בהוייתן יהו.

ג. מבואר בגמרא לקמן ה א — והובא

פטור פטרי חמוריהם של הלויים ממה שפטר גופם במדבר, אלא הכי קאמר במשנתנו:

כהנים ולויים פטורין בהמתן [פטרי חמוריהם] **מקל וחומר: אם הפקיעה בהמתם של הלויים את הבהמה** [פטרי חמוריהם] של ישראל במדבר, דין הוא שתפקיע במדבר את של עצמן, וכן הוא הדין לדורות כדילפינן בהמשך הגמרא.⁽³⁾

אמר הקשה ליה רבא:

והא "אם פטרו" קתני במשנתנו, **דמשמע:** אינהו [כהנים ולויים עצמם] הם שפטרו, ואיך נפרש שכוונת המשנה לומר, שבהמתם של הלויים הם שפטרו!?

ועוד, אם איתא כדבריך שהיות ופטרו בהמותיהם הטהורות את פטרי חמוריהם של ישראל, לכן פטורים פטרי חמוריהם, אם כן **אפילו מבכור בהמה טהורה נפטרו** [ייפטרו] הכהנים והלויים!?⁽⁴⁾

ישראל במדבר, דין הוא שיפטרו את של עצמן; ומפרש לה בגמרא.

גמרא א-ת

סבורה הגמרא לפרש את המשנה, שהיא עוסקת בפטרי חמוריהם של כהנים ולויים,⁽¹⁾ ואותם פטרה המשנה מקל וחומר מכהנים ולויים עצמם⁽²⁾ שפטרו במדבר את פטרי חמוריהם של ישראל; ולכן תמזהה הגמרא:

וכי אינהו [הכהנים והלויים עצמם] פטרי את פטרי חמוריהם של ישראל במדבר?! והרי לא היה כן, אלא:

את האדם [בכורי ישראל] אדם [כהנים ולויים] אכן הוא שפטר, ואילו את הבהמה [פטרי חמור] של ישראל, בהמה [שה] של הלויים היא שפטרה ולא אדם! דהא כתיב: "קח את הלויים תחת [כל] בכור בכני ישראל, ואת בהמת הלויים תחת בהמתם".

אמר תירץ אביי: אין משנתנו לומדת את

ב. לכאורה צריך ביאור, הרי ודאי משמעות המשנה היא, שכהנים ולויים פטורים בזמן הזה מפדיון פטר חמור ואינם צריכים שה כלל, ואם כן קשה: הרי בהמה היא שהפקיעה במדבר, ואכן למדנו שבמדבר הפקיעה בהמה של הלויים את פטרי חמוריהם, אבל איך למדנו שייפטרו פטרי חמוריהם בלי בהמה! וראה בזה בהמשך הסוגיא ובהערות.

א. פשטות כוונת הקושיא היא, שבמדבר הלוא פטרה בהמת הלויים אף את בכורי בהמה טהורה שלהם, ואם כן אף עתה ייפטרו בכורות בהמה טהורה שלהם מקל וחומר, כשם שנפטרו פטרי חמוריהם. וכן היא פשטות כוונת רש"י

1. מסתבר, שלכן סבורה הגמרא לפרש את משנתנו לענין פדיון פטר חמור, משום שפרק זה עוסק בפדיון פטר חמור, ואילו פדיון בכור אדם מקומו בפרק "יש בכור". וכמבוארת סברא זו בתוספות בד"ה דין הוא.

2. הטעם שסבורה הגמרא לפרש כן את המשנה, הוא משום שלשון המשנה "פטרו" משמע כן, וכפי שיתבאר בהמשך הגמרא.

3. א. כבר נזכר בהערה לעיל, שבהמשך הסוגיא שואלת הגמרא לדורות מנלן, ופירש רש"י שהקל וחומר אינו מועיל אלא לדור המדבר, ולומדת הגמא לדורות מפסוק "בהייתן יהו".